

Načelo elastične stabilnosti u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi

---

Banić, Lana

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:318090>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Lana Banić

Načelo elastične stabilnosti u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Lana Banić

Načelo elastične stabilnosti u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

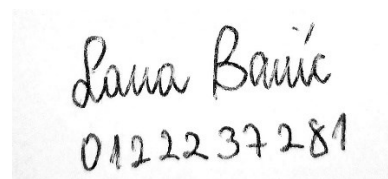
Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Lana Barić
0122237281

U Osijeku 4. rujna 2023.

Potpis i JMBAG studenta

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Načelo elastične stabilnosti.....	2
3. Suvremena hrvatska jezična norma.....	4
4. Načelo elastične stabilnosti i jezična norma	8
4.1. Fonološka razina.....	9
4.2. Morfološka razina.....	13
4.3. Sintaktička razina	15
4.4. Tvorbena razina	17
5. Zaključak.....	20
6. Literatura.....	21

Sažetak

U ovome će se završnome radu prvo definirati načelo elastične stabilnosti, usredotočujući se na članak Ljudevita Jonkea *O slobodi i postojanosti književnog jezika*. Nakon toga objasnit će se pojam suvremene hrvatske jezične norme. Osim o normi općenito, reći će se nešto i o povijesti suvremene hrvatske standardnojezične norme te će se odrediti značajke hrvatskoga standardnoga jezika, a time i hrvatske standardnojezične norme. Nadalje, suprotstaviti će se pojmovi elastične stabilnosti i suvremene hrvatske standardnojezične norme kako bi se dokazalo da jezik zapravo ne može funkcionirati ni bez jednog od tih dvaju pojmova te da je nužno potrebno da oni supostoje i budu u balansu. Pokazat će se da načelo elastične stabilnosti nije primjenjivo samo na leksičku jezičnu razinu te će se obraditi fonološka, odnosno naglasna razina, morfološka, sintaktička i tvorbeno razina. Za svaku će se od tih razina uzeti tri česta odmak od norme te će se pokazati kako se normativni priručnici odnose prema njima. Cilj je vidjeti spominju li ih uopće, protjeruju li ih strogo iz jezika ili ih pak tretiraju s određenom dozom tolerancije. Potonje bi bio odraz svijesti normativista o jezičnoj stvarnosti, uz samo blago upozoravanje da bi se određena jezična pojava u jeziku trebala izbjegavati. Na taj bi se način u jeziku trebala održati stabilnost bez jezičnog nasilja, odnosno prestrogih normativnih odrednica.

Ključne riječi: elastična stabilnost, suvremena hrvatska jezična norma, standardni jezik, odmaci od norme, jezične razine

1. Uvod

Na samom je početku završnoga rada o načelu elastične stabilnosti u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi potrebno definirati dva ključna pojma iz samoga naslova – načelo elastične stabilnosti i suvremenu hrvatsku jezičnu normu.

Načelo elastične stabilnosti definirat će se stoga u drugom poglavlju. To će se učiniti na temelju članka hrvatskog jezikoslovca Ljudevita Jonkea (1952), koji je i uveo taj pojam iz strukturalističkih teorija u kontekst hrvatskoga jezika. Iznijet će se najvažnije stavke koje se navode u članku kako bi se pojam elastične stabilnosti pobliže odredio.

U trećem će se poglavlju reći nešto više o suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi. Sadržaj ovoga poglavlja oslonit će se mahom na poglavlja koja su Barić i suradnici (1999) posvetili gramatičkoj normi te hrvatskom jeziku kao sustavu i kao standardu.

Nakon definiranja glavnih dvaju pojmova iz naslova zasebno, u četvrtom će se poglavlju oni suprotstaviti naglašavajući pri tome njihovu oprečnost i isključivost, ali također i nužnost njihova supostojanja u svakome jeziku. Razjasnit će se kako se načelo elastične stabilnosti realizira u odnosu na normu i standardni jezik. Usto, načelo elastične stabilnosti proširit će se u odnosu na članak Ljudevita Jonkea (1952). O elastičnoj će se stabilnosti tako govoriti ne samo u sklopu „književnog jezika“, kako je to kod Jonkea (1952), već će se taj pojam primijeniti i na funkcionalne stilove te se neće proučavati samo utjecaji elastične stabilnosti na leksički sloj jezika nego će se načelo elastične stabilnosti primijeniti i na ostale jezične razine. Za svaku će se jezičnu razinu, za koju se ustvrdi da je na nju primjenjivo načelo elastične stabilnosti, izabrati tri odmaka od norme s kojima se u jezičnoj praksi može često susresti te će se istražiti kako se prema njima odnosi jezična norma, odnosno jezični priručnici i u kojim se slojevima jezika oni pojavljuju.

2. Načelo elastične stabilnosti

Iako je Ljudevit Jonke, hrvatski jezikoslovac i prevoditelj, po shvaćanjima bio mladogramatičar, u hrvatsko je jezikoslovlje uveo dva strukturalistička pojma – elastična stabilnost i polifunkcionalnost standardnog jezika (*Ljudevit Jonke*, Hrvatska enciklopedija, mrežo izdanje). Kao što se može zaključiti i iz naslova, najveća će se pozornost u ovom poglavlju posvetiti pojmu elastične stabilnosti, no taj će se pojam u radu svakako ispreplitati i s pojmom polifunkcionalnosti standardnog jezika jer je ta dva pojma nemoguće u potpunosti izolirati jedan od drugoga. Naime, u časopisu *Jezik* 1952. godine izlazi članak Ljudevita Jonkea pod nazivom *O slobodi i postojanosti književnog jezika*. Jonke (1952: 65) u njemu govori o sporu između filologa i književnika: „Filolozi postavljaju jezične norme, a književnici se u svom umjetničkom izrazu ne daju sapinjati, ne priznaju pravo filolozima, da im ograničuju slobodu jezičnog izraza“. Jonke (1952: 65) ne staje ni na stranu filologa, kao ni na stranu književnika, baš naprotiv, on pokušava razumjeti i jednu i drugu stranu te iznosi obje perspektive. Za književnike kaže: „Književnici se s pravom bore za slobodu jezičnog izraza, za njegovo stalno bogaćenje, za osvajanje novih izražajnih mogućnosti. U tom pogledu osobito je uočljiv primjer pjesnika, koji obogaćivanjem svoga pjesničkog izraza obogaćuju naše izražajne mogućnosti uopće“ (1952: 65). Dodaje kako je jezik izrazito star organizam, ali u isto vrijeme živ i elastičan jer stalno prati ljudsku misao u svim njezinim spoznajama (1952: 65). S druge strane, za lingviste kaže: „ (...) i lingvist se s pravom bori za pravilnost i ljepotu jezičnog izražaja i s pravom traži od književnika i pisca uopće, da se onim što je već u jeziku stvoreno, usvojeno i prečišćeno, služi pažljivo i s poštovanjem“ (1952: 66). Iako ne staje ni na stranu filologa ni na stranu književnika, ističe kako u jeziku ne bi trebalo biti mjesta za „jezično nasilje“ te da i tuđice i neologizme treba tolerirati ako se za njih u jeziku pokazuje potreba. Donosi obilje primjera kako bi što bolje ilustrirao ovo jezično načelo, a neki su od primjera riječi *ambasador* i *armija*, za koje tvrdi da ih ne treba protjerivati iz jezika jer su one u jezik ušle zbog društvenog i političkog razvoja i samim time u jeziku bile nužne. Time oslikava elastičnost jezika. S druge strane, donosi primjere nekih novotvorenica i riječi kojima je jezik bio izložen, a koje u jeziku nisu zaživjele jer se zbog jezične postojanosti koriste starije i uvrježenije riječi. Takve su riječi primjerice *mesopromet* i *ubjeđivati*. Zalaže se za jezičnu umjerenost poput Maretića te se konačno na tu umjerenost osvrće kao na elastičnu stabilnost jezika: „Veza sa starinom, ali i preuzimanje novoga. Postojanost, ali elastična. Elastičnost, ali i stabilnost. Jezik treba da raste iz pokoljenja u pokoljenje organski, bez nasilja, čuvajući svoje osnovne osobine“ (1952: 67). Vrlo bitna stavka koju Jonke (1952:68) navodi pri kraju članka

ta je da književnici i lingvisti svakako trebaju surađivati i jedni drugima biti potpora u održavanju ravnoteže između jezične elastičnosti i stabilnosti. Upozorava na to da podjednaku opasnost predstavlja stanje jezične anarhije, odnosno stanje u kojemu se jezik razvija bez ikakva ograničenja, kao i prestrogi purizam. Kako je u članku načelo elastične stabilnosti prikazano samo na leksičkom planu jezika, Jonke (1952:68) zaključno ističe kako je taj princip u članku „primijenjen samo na jedan dio jezične problematike“. Činjenica da se načelo elastične stabilnosti osim na leksičku razinu može primijeniti i na ostale razine jezika bit će iznimno važna za ovaj rad. Štoviše, načelo elastične stabilnosti prikazano na raznim jezičnim razinama u odnosu na jezičnu normu zapravo je sam temelj ovoga rada.

3. Suvremena hrvatska jezična norma

Pri definiranju jezične norme bilo kojeg jezika tom zadatku treba oprezno pristupiti. Naime, reći ono najočitije, kako je norma uvjet za postojanje bilo kojeg standardnog jezika, implicirajući da je prije izrade jezičnih priručnika nije bilo, nije točno. Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 19) upozoravaju na to da je norma prisutna i u mjesnim govorima, odnosno organskim idiomima, na što ukazuje činjenica da će njihovi govornici brzo i bez poteškoća prepoznati oblike koji za njihov govor nisu uobičajeni i klasificirati ih kao nepravilne. Dakle, jezična norma općenito skup je jezičnih pravila u nekom jezičnom sustavu. Bitno je stoga definirati razliku između jezične norme općenito i norme u standardnome jeziku. Jezična norma organskih idioma, odnosno onih govora koji se razvijaju prirodno i bez prevelikih ograničenja, nastaje sukladno takvom razvoju, odnosno nepisana se pravila akumuliraju u skladu s društvenim razvojem neodređenim tempom i intenzitetom. Takva je jezična norma zapravo prva koju dijete usvaja kada uči govoriti te ju kasnije primjenjuje nesvjesno, bez ikakva napora. Za razliku od takve norme, standardnojezična je norma skup popisanih pravila koja su utvrdili i verificirali stručnjaci u za to zaduženim organizacijama (institutima, fakultetima, povjerenstvima itd.) (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 19). Standardni je jezik stoga neorganski idiom, što znači da ga nijedan govornik određenog jezika neće usvojiti od roditelja i govoriti spontano, nego će njegova pravila morati učiti u školi, a pri služenju njime uložiti i određeni napor (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 19). Također, svaki je standardni jezik nastao uzimanjem najneutralnijih značajki iz organskih idioma kako bi se stvorilo sredstvo javne komunikacije i jezik koji će govornicima svih organskih idioma biti podjednako razumljiv. Nadalje, kako bi se još bolje opisao nastanak standarda, mogu se suprotstaviti pojmovi jezika kao sustava i jezika kao standarda. Kako je naznačeno i kod Barić i suradnika (1999: 45): „Jezik kao sustav omogućuje, a jezik kao standard bira. Narav je jezika kao sustava savjetodavna, a jezika kao standarda zakonodavna“. Također, Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 10) za hrvatski jezik kao sustav navode: „U njemu možemo utvrditi jezične znakove (popise riječi) i odnose među njima (odnose sinonimije, homonimije, metonimije, metafora, antonimije, paronimije, hiperonimije, meronimije). Osim tih leksičkih odnosa među riječima postoje i gramatički odnosi...“ Autorice u jezik kao sustav svrstavaju mjesne govore, gradske govore i hrvatski standardni jezik. Dakle, jezik kao sustav omogućuje standardu da nastane i opstane te mu na raspolaganje stavlja cijeli izražajni potencijal toga jezika. Jezik kao standard kao podsustav jezika kao sustava zatim stvara vlastitu normu, odnosno odabire pogodne normativne odrednice iz drugih podsustava jezika kao sustava i spaja ih u standardnojezičnu

normu. Zaključno, općenito se o jezičnoj normi može reći da je njezino postojanje uvjetovano samim postojanjem jezika kao sustava, imao on jezične priručnike ili ne, dok je standardnojezična norma službena verzija norme istog tog jezika. Ona jezik čini institucijom, omogućava svim govornicima istoga jezika uspješno sporazumijevanje, ali i predstavlja njegove govornike u svijetu kao verificirano kulturno, ali i političko dobro.

Što se tiče konkretno suvremene hrvatske jezične norme, kao što se da zaključiti iz prethodnog paragrafa, normi se kao takvoj ne da ući u trag, ona je tu otkako je i hrvatskoga jezika. Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 20) navode kako hrvatski standardni jezik postoji već četiri stoljeća (uključujući 21. stoljeće), odnosno da se Hrvati standardnim jezikom služe od 18. stoljeća. Autorice kažu kako je teza o 18. stoljeću kao stoljeću postanka hrvatskog standarda potvrđena u studiji Josipa Vončine, koji je proučavao jezik Antuna Kanižlića: „U svojem djelu on svjesno nasljeđuje neslavonsku (dubrovačku, pa i kajkavsku) književnojezičnu praksu, sintetizira najbolju tradiciju hrvatskoga književnog jezika (od Kašića do Della Belle i Belostenca) te tako svjesno nastoji oko stvaranja hrvatske jezične norme“ (2006: 20). Osim Kanižlića u 18. su stoljeću na stvaranje standardnojezične norme utjecali i dalmatinski pisci svojim stvaralaštvom te franjevci franjevačke provincije Bosne Srebrene. Unatoč burnim zbivanjima na jezikoslovnom planu u 19. je stoljeću hrvatska standardnojezična norma poprimila svoje konačne obrise. Nakon sukoba filoloških škola, zagrebačke, zadarske, riječke i hrvatskih vukovaca, utire se put štokavskoj osnovici, pogotovo nakon što ilirci napuštaju kajkavski književni jezik u korist štokavskoga. Polovicom 19. stoljeća hrvatski standardni jezik dobiva i svoje prve normativne priručnike. Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić napisali su gramatike, Bogoslav Šulek, Ivan Mažuranić i Jakov Užarević rječnike, a tu je bio i Richter-Ballmann-Frölichov rječnik. Također, JAZU je 1880. započeo stogodišnji rad na *Rječniku hrvatskog ili srpskoga jezika* ili tzv. *Akademijinu rječniku*. I 20. je stoljeće bilo obilježeno važnim normativnim priručnicima. Već je na prijelazu stoljeća 1892. objavljen *Hrvatski pravopis* Ivana Broza, 1899. *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića, a na samom početku 20. stoljeća, 1901. godine, Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika*. Do formiranja Banovine Hrvatske hrvatska je jezična norma pod jugoslavenskim utjecajima, a po njezinu se formiranju okreće strogom purizmu. U prosincu 1954. godine potpisan je *Novosadski dogovor* kojim je izjednačen jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca, a nakon što se shvatilo da je nemoguće izjednačavati tri različita jezika, 1967. većina hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova potpisuje *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika*. Godine 1971. izlazi *Hrvatski pravopis* Stjepana Babića, Božidara

Finke i Milana Moguša, koji je politički zabranjen, a do kraja stoljeća izlazi još nekoliko normativnih priručnika. Važno je spomenuti priručnike koji su nastali pod ratom izmijenjenim uvjetima i za pojačane jezikoslovne djelatnosti 90-ih godina. To su priručnici poput drugog izdanja *Priručne gramatike* iz 1990. pod izmijenjenim naslovom *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* i fototipsko izdanje *Hrvatskoga pravopisa* iz 1971. godine, *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića iz 1991. te *Povijesni pregled. Glasovi i oblici hrvatskoga jezika. Nacrti za gramatiku* autora Stjepana Babića, Dalibora Brozovića, Milana Moguša, Slavka Pavešića, Ive Škarića i Stjepka Težaka (Barić i dr. 2005: 37). Zaključno, o recentnijem stanju s hrvatskom standardnojezičnom normom donosimo citat Eugenije Barić i suradnika (2005: 37): „Gramatički priručnici nastali u posljednjih tridesetak godina sve se više obaziru na zapadnu novoštokavštinu, koja je stvarna osnova suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, a u najnovije vrijeme i na gradsku upotrebnu normu“.

Na kraju poglavlja o suvremenoj hrvatskoj jezičnoj, odnosno standardnojezičnoj normi, potrebno je još ukratko navesti i objasniti značajke hrvatskog standardnog jezika, a time i njegove norme, navesti normativne razine i osnovne normativne priručnike. Prva je značajka standardnog jezika autonomnost: „Autonomnost (neovisnost) hrvatskoga standardnog jezika očituje se u tome što se on ne podudara ni s jednim od triju hrvatskih narječja, ni s jednim od šesnaest dijalekata, ni s jednom od mnogobrojnih skupina mjesnih govora te ni s jednim mjesnim govorom“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 23). Što se tiče standardnojezične norme, to znači da ona također nije, primjerice, zbroj normi svih mjesnih govora na hrvatskom govornom području, nego zaseban i unikatan proizvod. Druga značajka hrvatskoga standardnog jezika upravo je svjesna normiranost. To znači da standardnojezična norma nije nastala spontano, nego su ju stvorili stručnjaci i popisali u normativne priručnike. Također, takva norma bira samo određene inačice u standardni jezik na svim njegovim jezičnim razinama. Dakle, krajnji je cilj svjesne normiranosti posve nedvosmislena, točna i precizna komunikacija (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 24). Treća je značajka hrvatskoga standardnog jezika višefunkcionalnost koja podrazumijeva postojanje funkcionalnih stilova. Unutar hrvatskoga standardnoga jezika postoji pet najvažnijih funkcionalnih stilova. To su književnoumjetnički funkcionalni stil, razgovorni funkcionalni stil, publicistički funkcionalni stil, administrativni funkcionalni stil i znanstveni funkcionalni stil. U funkcionalnim se stilovima standardnojezična norma rasteže i dopušta postojanja inačica kako bi se zadovoljile komunikacijske i izražajne potrebe u različitim jezičnim okruženjima. Stabilnost u prostoru četvrta je značajka hrvatskoga standardnog jezika. Ta značajka podrazumijeva da je standardni jezik normiran tako da može

premostiti mnogobrojne razlike u govornim navikama govornika hrvatskih narječja te omogućiti preciznu i jednostavnu komunikaciju na cijelom hrvatskom području (Frančić, Hudeček, Mihaljević 2006: 27). Posljednja je značajka hrvatskoga standardnog jezika, koju navode Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006), elastična stabilnost u vremenu. Tu posljednju značajku nije potrebno pobliže opisivati jer je to već učinjeno u drugom poglavlju ovoga rada. Nadalje, u jeziku se normirati moraju sve jezične razine te stoga standardnojezičnu normu možemo pratiti na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, leksičkoj, pravopisnoj i naglasnoj razini. Osnovni normativni priručnici za hrvatski su standardni jezik pravopis, gramatika, rječnik, jezični savjetnik i razlikovnik. U njima je sadržana norma za sve navedene jezične razine.

4. Načelo elastične stabilnosti i jezična norma

Do nekoliko ključnih zaključaka o odnosu elastične stabilnosti i jezične norme može se doći već nakon jednostavne jezične analize sintagme *elastična stabilnost*. Ta se sintagma sastoji od glavne imenice *stabilnost* i pridjevnog atributa *elastična*. Činjenica da je *elastična* sintaktički gledano pridjevni atribut i po vrsti riječi pridjev iako bi se poimeničenjem mogao pretvoriti u *elastičnost*, ali to se neće dogoditi, govori mnogo o hijerarhiji sadržaja leksičkih jedinica sintagme u izvanjezičnoj stvarnosti. Isto tako glavna bi se imenica *stabilnost* popridjevljenjem mogla pretvoriti u *stabilna*, no nikad se nećemo susresti sa sintagmom takvog oblika – *stabilna elastičnost*. Da bi jezik opstao on ipak mora biti više stabilan u vremenu i prostoru nego elastičan kako ne bi izgubio svoj identitet i postao neuredna i teško upotrebljiva mješavina utjecaja različitih jezika čak i za vlastite govornike. Nestabilnost jezika vodila bi jezičnom nemaru i nepoštovanju te bi takav jezik bio osuđen na propast. Dakle, imenica spomenute sintagme implicira normu i to prije svega, zasigurno, onu standardnojezičnu jer takva norma najučinkovitije učvršćuje položaj nekog jezika u heterogenoj jezičnoj okolini. S druge strane, kako bi mogao ići ukorak s vremenom i na taj način odraziti svoju vitalnost, jezik mora biti elastičan. Do određene mjere mora biti spreman u svoju normu primiti inovacije s obzirom na to da se jezik kao izrazito kompleksan organizam svakako razvija sporije od društvenog napretka, osobito u doba strelovitog razvoja tehnologije. Najvažnija je uloga jezika komunikacija te on mora svojim govornicima omogućiti verbalizaciju svih pojava iz izvanjezične stvarnosti. Tako se, kad se zbog komunikacijskih zahtjeva u jeziku ukaže potreba, osim onih propisanih oblika počinju upotrebljavati i oblici iz dijalekata ili stranih jezika. Međutim, oblici iz dijalekata i stranih jezika ne moraju nužno biti u sukobu sa standardnojezičnom normom. Tu u priču ulazi i drugi strukturalistički pojam koji je Ljudevit Jonke uveo u hrvatsko jezikoslovlje – polifunkcionalnost standardnog jezika. Govora je o polifunkcionalnosti i funkcionalnim stilovima bilo već i u prošleme poglavlju, no u ovome je kontekstu bitno ponoviti kako se u funkcionalnim stilovima norma rasteže i dopušta postojanje inačica jer različiti slojevi ljudskog djelovanja imaju različite jezične zahtjeve. Njih je nemoguće ograničiti ili zabraniti jer su također odraz živosti i korisnosti jezika. Barić i suradnici (1999: 47) opisuju jezičnu situaciju u kojoj ne postoje inačice: „Kad bi postajao jezik u kojem bi uvijek jednom označeniku (sadržaju) bio pridružen samo jedan i isti označnik (izraz) te jednom označniku samo jedan i isti označenik, jezik u kojemu ne bi bilo sinonimije i homonimije, u takvu jeziku ne bi bilo vrijednosti ni vrednovanja ni nepravilnosti te takvu jeziku ne bi trebala norma“. Dakle, taj bi jezik zapravo i sam bio norma te u njemu ne bi bilo

elastičnosti, što znači da takav jezik ne bi bio živ. Pod izrazom *živ* ovdje se podrazumijeva aktivna upotreba jezika u društvu, a izrazom *prirodan* označava se mogućnost da jezik u društvu bude upotrijebljen. Stoga, jezici bez inačica, odnosno neprirodni jezici, mogu postojati, ali njih ne koriste ljudi u svojoj komunikaciji, već se takvi jezici koriste primjerice u programiranju. Ipak, vrativši se polifunkcionalnosti standardnoga jezika i funkcionalnim stilovima, vrijedi napomenuti kako se norma u njima rasteže toliko da dopusti postojanje inačica, ali nerijetko se dogodi da si korisnici funkcionalnih stilova daju za pravo i dodatnu slobodu. Zbog nje ili iz neznanja u upotrebu uvedu i one inačice za koje se norma ne može rastegnuti dovoljno da ih prihvati. Tako su funkcionalni stilovi jezična mjesta gdje se često događaju odmaci od norme, a ako se oni događaju, to bi trebalo značiti da u jeziku ipak postoji potreba za tim. Stoga je pitanje treba li norma s vremena na vrijeme razmotriti neke vrlo česte odmake i ocijeniti postoji li za njima stvarna potreba te treba li ih se ipak priznati. Takvi će se jezični elementi kao odrazi jezične potrebe da se jezik stalno širi, odnosno elastičnosti, promotriti i u ovome radu i to na svim jezičnim razinama. Vrijedi naglasiti kako je Jonke (1952) u svome članku već pokazao kako funkcionira načelo elastične stabilnosti na leksičkoj razini te će se ovaj rad stoga usredotočiti na jezične razine koje Jonke (1952) nije opisao. Sam je Jonke (1952) rekao kako je elastičnu stabilnost moguće primijetiti i na drugim jezičnim razinama pa će se u ovome radu izdvojiti tri česta odmake na svakoj od razina i istražiti će se kako se normativni priručnici odnose prema njima. Na većini se jezičnih razina mogu pronaći jezični obrasci i oblici koji su načelom elastične stabilnosti, iz dijalekata ili stranih jezika, ušli u jezik te normi zapravo predstavljaju odmake. Naime, savjetnici odmake najčešće strogo puristički protjeruju iz jezika, dok gramatike često nude malo blaži pristup, ponekad navode kako su prisutni jeziku, ali primjerice upravo u sklopu određenog funkcionalnog stila. Jezične su razine koje će biti zastupljene fonološka, morfološka, sintaktička i tvorbeno razina.

4.1. Fonološka razina

U sklopu fonološke razine proučit će se odmaci od jezične norme na području naglasne jezične razine. Razlog tomu činjenica je da većina jezičnih priručnika naglaske svrstava u poglavlja o fonologiji. S druge strane, govoreći o glasovnim promjenama i o odmacima od pravila njihova provođenja, vrlo je teško ustanoviti jesu li takvi odmaci i na kakav način povezani s načelom elastične stabilnosti. Usto, svi su ti odmaci od provođenja glasovnih promjena zapisani u normativnim priručnicima i to strogo kao odmaci od pravila provođenja, a ne od norme. Razlog

je tomu zasigurno taj što su glasovne promjene nešto što se događa isključivo zbog naravi hrvatskoga fonetskoga sustava i njegova prilagođavanja govornom aparatu. Drugim riječima, glasovne promjene i odmaci od pravila njihova provođenja ne događaju se zbog utjecaja drugih jezika i dijalekata na hrvatski standard. S druge strane, naglasci su jezična kategorija koja je izrazito podložna raznim utjecajima, vrlo fluidna i nipošto strogo ukalupljena ograničenjima kao glasovne promjene. Naglasne se navike u nijansama razlikuju od govornika do govornika istoga mjesta, a kamoli većih područja. Zato su odmaci od naglasne norme zahvalniji za proučavanje djelovanja načela elastične stabilnosti.

Na početku poglavlja o odmacima na fonološkoj razini proučit će se pojava silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima. O toj pojavi, iako je odmak od norme, piše većina hrvatskih normativnih priručnika pa tako kod Barić i suradnika (2005) nalazimo da se silazni naglasci na nepočetnim slogovima mogu naći u nekim kategorijama riječi uz naglasna svojstva prema sustavnoj naglasnoj normi. Te su kategorije riječi složenice (npr. *brodòvlasnik* – *brodovlâsnik*), posuđenice (npr. *dirigent* – *dirigènt*), strana vlastita imena (npr. *Montevideo* – *Montevidèò*), riječi koje u G mn. imaju nepostojano *a* i uzlazne naglaske u ostalim padežima (npr. *iskustava* – *iskûstava*) te u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova (npr. *esàde* – *esadê*) (Barić i dr. 2005: 71). Iste kategorije za riječi sa silazno naglašenim nepočetnim slogom navodi i Martinović (2014) i Ham (2017), s tim da dodaje još i superlative pridjeva (npr. *nâjbdõlji*) i neke uzvike (npr. *ahä*). Težak i Babić (2009) navode samo određene uzvike kao moguća mjesta na kojima se može pojaviti naglasak na zadnjemu slogu. Kod Silića i Pranjkovića (2007: 20) ta je pojava pak opisana na sljedeći način: „U nekim se područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na nepravome, pa onda i na zadnjemu slogu. Usp.: *organizâtor*, *relikt*, *defèkt*, *asistènt*, *kontinènt* itd. Takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne“. Iz citata je vidljivo da su i Silić i Pranjković (2007) istaknuli slobodu koju uživa razgovorni stil, najslobodniji stil uz književnoumjetnički, u kojem se odmaci od norme zapravo mogu pretvoriti u novu normu. Taj se odmak od norme također često može sresti i u publicističkome funkcionalnom stilu jer se jezične navike novinara teško ispravljaju, a i mora se imati na umu kako su u novije vrijeme televizijske kuće mnogo tolerantnije u vezi s time nego što su bile prije. Hudeček i Mihaljević (2019) ne dotiču se odmaka od norme, dok Dragutin Raguž (1997) uopće ne uključuje dio o glasovima, već započinje deklinacijom. Nadalje, s obzirom na to da je jezičnome savjetniku kao priručničkoj vrsti cilj suptilno propisati pravilne, a ne opisati sve pojave u jeziku, Barić i suradnici (1999) također navode da su silazni naglasci

na nepočtnim slogovima obilježje razgovornog stila, no za razliku od dviju spomenutih gramatika ne pristupa im neutralno, već vrlo rigorozno. Autori smatraju da bi se uvođenjem silaznih naglasaka kao prihvatljivih u bilo kojoj kategoriji riječi ugrozio cijeli dotadašnji normirani sustav. S druge strane, Škarić (2006: 66) donosi: „Silazni naglasci na nepočtnim slogovima ne samo da su prihvatljivi u novoštokavskim govorima, pa i u implicitnom i eksplicitnom standardu, u naglasnim riječima s prislonjenicama nego i u samostalnim riječima. Tri su skupine takvih riječi: 1. stilističke riječi, 2. složenice, i 3. riječi u oblicima koje obilježava silazni naglasak“. Nadalje, pojašnjava da su stilističke riječi markirane riječi i uskllici, da se pod složenice podrazumijevaju prave složenice, superlativi pridjeva i priloga te kratice, a da su oblici obilježeni silaznim naglaskom vokativ, genitiv množine i prezent. Također, Škarić (2006: 7) u predgovoru kaže: „Radovi koji slijede u ovoj knjizi uglavnom opisuju normiranu ili nenormiranu, duboko normalnu narav hrvatskog jezika.“ Može se tako zaključiti da upotrebom sintagme *normalna narav* Škarić (2006) želi ukazati na to da su sve opisane jezične pojave, pa tako i silazni naglasci na nepočtnim slogovima, obveznim i neizostavnim dijelom elastičnog, dinamičnog i širokoobuhvatnog života hrvatskog jezika. Dakle, dosta je teško ostvariti puristički ideal Barić i suradnika (1999) i pokušati u potpunosti zanemariti i zabraniti silazno naglašavanje nepočtnih slogova. Kako i spomenute četiri gramatike te Škarićev priručnik donose, silazni su naglasci na nepočtnim slogovima nešto što se jednostavno pojavljuje u jeziku zbog raznih utjecaja i doista je teško kontrolirati takve težnje.

Sljedeći je vrlo čest odmak od naglasne norme neprenošenje silaznog naglasaka na prednaglasnicu. Taj se odmak od norme često može zamijetiti u svakodnevnom razgovoru, odnosno razgovornome funkcionalnom stilu. Također, nešto je češće primjetan kod govornika kajkavskog dijalekta nego kod govornika štokavskog i čakavskog dijalekta. Njegova prisutnost može se uočiti i kod korisnika publicističkoga funkcionalnog stila i to ponovno zato što novinari osobne naglasne navike koje nisu u skladu s normom prenose na svoje profesionalno djelovanje. To se ne bi trebalo događati, no bitno je primijetiti da ako je opće pravilo propisano u normativnim priručnicima prenošenje silaznog naglasaka na prednaglasnicu, jezična je stvarnost, barem za ovaj odmak, ustvari bitno drukčija od norme. Taj se odmak često može primijetiti u razgovornom i publicističkom stilu, no, s druge strane, ne postoji nijedan govornik hrvatskoga jezika koji se toga pravila potpuno dosljedno pridržava. Pogotovo u suvremenome hrvatskom jeziku to se pravilo može učiniti više kao iznimka. To je pokusom pokazao i Škarić (2006). Svakako, vrijedi vidjeti propisuju li priručnici još uvijek strogo prenošenje silaznog naglasaka na prednaglasnicu ili samo nude mogućnost za to. Barić i suradnici (2005: 72) navode kako

prednaglasnice postaju naglašene „kada se nađu ispred riječi sa silaznim naglascima (‘i’) i naglasak se pomiče na prednaglasnicu“. Također navode kako je pomicanje naglasaka na prednaglasnicu uvjetovano leksički i morfološki. Kasnije donose cijeli odlomak o pomicanju naglasaka u kojemu objašnjavaju što je morfološki i leksički naglasak te spominju oslabljeno i neoslabljeno pomicanje. Ono što je bitno jest da navode: „Pomicanje naglasaka može i izostati, što je čak i češće, ali je u standardnom jeziku naglasak o b a v e z n o na prednaglasnici u izgovornoj cjelini koju čini: 1. prijedlog i enklitički oblik zamjenice, npr. *ná me, pó te, zá nj*, 2. niječna čestica *ne* i glagol, npr. *nè znam, nè vidim*, 3. prijedlog i I *mnôm*, npr. *sà mnôm*“ (2005: 92). Dakle, susrećemo se sa situacijom u kojoj su autori ipak svjesni jezične stvarnosti. Silić i Pranjković (2005) spominju prislonjenice i naslonjenice, ali osim njihove definicije autori nisu ništa detaljnije objasnili. Hudeček i Mihaljević (2019) također se ne dotiču ovoga problema. Težak i Babić (2009: 72) bilježe da prednaglasnica postaje naglašena kad se nađe ispred riječi sa silaznim naglaskom. Osim toga malo je kasnije navedeno kako naglasci koji se prenose na prednaglasnicu mogu biti kratkouzlazni i kratkosilazni, ali se autori također ne osvrću na problem stanja u jezičnoj stvarnosti. Na kraju, Ham (2017: 30) donosi: „Ako naglašena riječ ispred koje je prednaglasnica ima silazni naglasak (kratkosilazni ili dugosilazni), naglasak se može pomaknuti na prednaglasnicu“. Ključna riječ koja se ovdje treba primijetiti jest *može*. Time se prenošenje silaznog naglasaka na prednaglasnicu gleda više samo kao jezična mogućnost u opreci s uzlaznim naglascima koji se nikada ne mogu prenijeti na prednaglasnicu. Dakle, u toj se gramatici jezična stvarnost uzima u obzir te se stoga prenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu ne forsira kao pravilo, već se opisuje samo kao jezična mogućnost.

Posljednji je odmak od norme na fonološkoj razini koji će se proučiti u ovome radu pomicanje naglasaka ulijevo. Taj je odmak pogodan za proučavanje jer se ne događa iz jezičnog nemara prema standardu, nego baš iz suprotnog razloga – kako bi se standardu približilo. Naime, taj je odmak obilježje hiperkorektnosti, odnosno kako navode Runjić-Stoilova i Bartulović (2009: 162): „Do prebacivanja dolazi zbog uvjerenja da je vlastiti nespontani izraz pogrešan te se, zbog želje da se približi standardu uzlazni naglasci nepotrebno prebacuju na početni slog, ostvarujući se pritom kao uzlazni ili kao silazni.“ Autorice također kažu kako prebacivanje može biti potaknuto i analogijom, odnosno naglasnim povodjenjem za osnovom tvorenicama. S druge strane, ističu kako je to česta pojava u govornika zagrebačkog i dalmatinskog područja zbog njihove regionalne varijante izgovora kojoj je svojstven naglasak na prvom slogu (Runjić-Stoilova, Bartulović 2009: 162). Kako je prvotno rečeno da je taj odmak zapravo posljedica hiperkorektnosti, ta tvrdnja ima smisla ako se promatra primjerice publicistički funkcionalni

stil. Novinari i publicisti mogli bi zbog neznanja naglasak prebacivati ulijevo sljedeći analogiju za koju znaju da je ispravna. Međutim, manje je vjerojatno da bi se u regionalnim varijantama izgovora naglasak pomicao ulijevo kako bi se naglasni obrasci približili onima u standardnome jeziku. To bi se nastojanje u regionalnim varijantama izgovora moglo pripisati jednostavno dijalektnim utjecajima. Time bi se ono promatralo kao dio jezične elastičnosti koje često zadire u razne jezične okoline. Iako je ovaj odmak dosta čest, nije opisan ni u jednom od jezičnih priručnika koji su se dosad spomenuli. Moglo bi se pretpostaviti da nijedan od njih nije dovoljno detaljno razradio naglasnu normu kako bi barem upozorio na izbjegavanje ovoga odmaka. Također, jedan od jezičnih priručnika ne govori o hiperkorektnosti u poglavljima o naglasnome sustavu i njegovim pravilima.

4.2. Morfološka razina

Na početku poglavlja o odmacima na morfološkoj razini proučit će se prestanak razlikovanja određenog i neodređenog pridjeva. Ta ja praksa prisutna već u svim funkcionalnim stilovima, a određeni se od neodređenog pridjeva u okolnostima u kojima je to normom propisano razlikuju još samo ponegdje u književnoumjetničkome stilu. Taj bi se odmak s elastičnom stabilnošću mogao povezati ako se ona sagleda iz drugog kuta. Elastična stabilnost nije samo nastojanje dodavanja jezičnih oblika i inačica u standard, ona jednako tako može biti i oduzimanje. Ako u jeziku nešto nije prijeko potrebno za zadovoljavanje komunikacijskih potreba, ta će se jezična odlika vrlo vjerojatno s vremenom izgubiti. Takva je pojava u skladu s načelima jezične ekonomije. Upravo se to dogodilo i s razlikovanjem određenog od neodređenog pridjeva. U nekim se jezičnim slučajevima doduše još mora koristiti ili određeni ili neodređeni oblik pridjeva, no te rijetke slučajeve izvorni govornici imaju osvijestene već s prvim riječima te je u takvim slučajevima njihov odabir oblika pridjeva automatski i nepogrješiv. Primjerice, isključivo se određeni oblik pridjeva upotrebljava kad je uz imenicu pokazna zamjenica (npr. *taj tvrdoglavi dječak*), kada je pridjev dio vlastitoga imena (npr. *Petar Veliki*) ili kad je dio naziva (npr. *pitomi kesten*) (Barić i dr. 2005: 179). U svim ostalim slučajevima kada precizno prenošenje poruke nije u pitanju, govornici mahom prihvaćaju određeni oblik pridjeva kako bi si olakšali izražavanje te se razlikovanje gubi. Što se tiče prisutnosti ovoga problema u normativnim priručnicima, Barić i suradnici (2005: 179) posvećuju poglavlje upravo upotrebi određenog i neodređenog vida pridjeva. Oni navode: „Upotreba vidova nije sasvim razgraničena, pa se često u jednakim prilikama može upotrijebiti

ili jedan ili drugi vid. Ipak ima slučajeve kad se upotrebljava ili samo neodređeni vid ili samo određeni (1801-1804)“ (2005: 179). Iako nije do kraja razjašnjeno, tvrdnja da upotreba vidova nije sasvim razgraničena vjerojatno implicira to da se razlikovanje često gubi. Do kraja poglavlja autori su opisali samo slučajeve kada se koristi samo određeni ili samo neodređeni oblik pridjeva te više nije bilo govora o slučajevima kad upotreba vidova nije sasvim razgraničen. Silić i Pranjković (2007) u sklopu poglavlja o pridjevima navode kako se pridjevi dijele na određene i neodređene te ukratko i uopćeno opisuju kad se koristi jedan, a kad drugi oblik. Također, donose sklonidbu određenog i neodređenog vida, ali se ne osvrću na sve češći gubitak razlikovanja. Raguž (1997) isto ne ide u tančine, već samo spominje dvije deklinacije i najosnovnije slučajeve u kojima se koriste jedan ili drugi vid. Isto se nalazi i kod Hudeček i Mihaljević (2019), Ham (2017) te Težaka i Babića (2009). Babić i suradnici (1991) proširili su dio o određenim i neodređenim oblicima pridjeva i to najviše u području deklinacije, ali nema riječi o ovome odmaku, dok kod Barić i suradnika (1999) uopće nema riječi o određenim i neodređenim pridjevima. Međutim, kod Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 115–117) stoji: „U razgovornome se funkcionalnom stilu često čuje i određeni pridjev u predikatnoj funkciji (**on je dobri*). (...) U praksi se često griješi u sklanjanju takvih pridjeva te se i u funkcionalnim stilovima koji imaju stroži odnos prema normi upotrebljavaju obje sklonidbe...“

Zatim, proučavat će se nerazlikovanje mjesta, cilja i pravca kretanja izrečenim mjesnim prilozima. Ponovno se radi o jako čestoj pojavi u razgovornome stilu, a to se opet može pripisati činjenici da jezik izbacuje ono što mu nije nužno za sporazumijevanje, odnosno može se povezati s načelom jezične ekonomije. Barić i suradnici (2005) ovaj problem ne spominju, a prilozima nije pridano mnogo pozornosti te su sporni priloz *gdje, kamo i kuda* navedeni samo kao članovi skupine mjesnih priloga. Silić i Pranjković (2007) priloge kao vrstu riječi obrađuju pak samo u poglavlju o tvorbi riječi te nisu podijeljeni ni po značenju. Težak i Babić (2009) priloge samo teorijski definiraju i poneke navode, a Barić i suradnici (1999) priloge ne obrađuje. Kod Babića i suradnika (1991: 723) ulazi se u problem navodeći citate iz književnih djela u kojima su priloz *nekud, kud* upotrijebljeni kao priloz *mjesta*, a ne *smjera kretanja*. Time je vidljivo kako je ovaj odmak osim u razgovornome prisutan i književnoumjetničkome stilu. Nadalje, Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 146) upozoravaju se da se treba voditi računa o značenjskoj razlici između skupine mjesnih priloga. To je isto moguće naći i kod Hudeček i Mihaljević (2019), koje još navode kako se u uporabi tih priloga često griješi. Ham (2017) navodi kako postoji značenjska razlika, ali se ne osvrće na to kako se u upotrebi tih priloga često griješi, odnosno da se ta razlika briše. Raguž (1997) donosi zapravo ono za čim se u ovom

radu najviše traga. Osim razjašnjavanja značenjske razlike navodi: „To se događa i u književnim, pisanim tekstovima, a u razgovornom jeziku osobito, a na štokavskom području gotovo samo tako“ (1997: 270). Dakle, Raguž (1997) u svome normativnom priručniku bilježi da je u jezičnoj praksi odmak od norme prisutan, definira u kojim jezičnim okruženjima te čak navodi dijalekt u kojemu je taj odmak gotovo postao pravilo. Time uzima u obzir jezičnu elastičnost, čiju je prisutnost i važnost svakako potrebno naglašavati u normativnim priručnicima.

Posljednji odmak na morfološkoj razini koji će se u ovome radu proučiti pojava je analitičkog umjesto sintetičkog stupnjevanja pridjeva. Dakle, umjesto nastavaka, primjerice *gorak* → *gorči* → *najgorči*, stupnjevanje se provodi opisno, zadržavanjem pozitiva i dodavanjem intenzifikatora, primjerice *gorak* → *više gorak* → *najviše gorak*. Analitičko stupnjevanje prisutno je u engleskom jeziku kod određenih pridjeva te je kao takvo morfološka posuđenica iz toga jezika. Zbog toga je vidljivo da se jezik još jednom rastegnuo i u svoj sustav primio i njemu prilagodio proizvod drugog jezika. Barić i suradnici (2005) daju pravila za stupnjevanje, ali ne spominju mogućnost opisnog stupnjevanja. Tako je i kod Silića i Pranjkovića (2007), Ham (2017), a riječi o opisnom stupnjevanju nema ni kod Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006). S druge strane, Babić i suradnici (1991: 637) donose mogućnost opisnog stupnjevanja te se ono čak ne klasificira kao odmak od norme, nego se samo navodi: „Analitička se komparacija obično upotrebljava kad je stupnjevano svojstvo apsolutno, ne poredbeno, a naročito kada ustrojstvo rečenice ne pogoduje otvaranju mjesta sintetičkom komparativu ili superlativu“. Isto navode i Težak i Babić (2009). Hudeček i Mihaljević (2019) pak ističu upravo kako je opisno stupnjevanje u hrvatski jezik ušlo pod utjecajem engleskog te da je to u standardnome jeziku nepravilno. Mogućnost opisne komparacije spominje i Raguž (1997), no ne definira je li ono poželjno u standardnome jeziku i gdje se najčešće pojavljuje.

4.3. Sintaktička razina

Kao odmak na sintaktičkoj razini proučit će se skraćivanje uzročnog vezničkog skupa *s obzirom na to da*. Na taj se odmak može naići gotovo u svim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika. Također, taj odmak možemo povezati s načelom jezične ekonomije jer se skraćivanjem vezničkoga skupa poruka prenosi brže i jednostavnije te za uspješnu komunikaciju nije bitno da navedeni veznik dolazi u svom punom obliku. Barić i suradnici (2005) kod uzročnih rečenica navode samo da je jedan od veznika u uzročnim rečenicama *s obzirom na to*, no ne spominju

problem njegova skraćivanja. Ista je situacija i kod Težaka i Babića (2009), samo što oni navode samo *s obzirom na to što*. Silić i Pranjković (2007) veznike *s obzirom na to što* i *s obzirom na to da* navode kao sredstva pasivizacije uzroka, ali ne idu šire od toga. Ham (2017) kod uzročnih rečenica *s obzirom na to da* ne navodi kao jedan od mogućih veznika, a ni Barić i suradnici (1999) ne posvećuju se ovome problemu. Drugačija je situacija kod Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006), gdje autorice upozoravaju na pogrešnu upotrebu skraćenog oblika veznika, no ne navode gdje se taj problem pojavljuje, gdje je najčešći i ne objašnjavaju njegov uzrok. Hudeček i Mihaljević (2019) također upozoravaju na nepravilne oblike *obzirom da*, *obzirom na to da* i *s obzirom da*. Raguž (1997: 303) kao uzročni veznik navodi *s obzirom na to da* i u napomeni piše kako se često ta veznička sintagma skraćuje u *s obzirom da* ili *obzirom da*, no da to norma ne prihvaća. Dakle, ni u jednom se normativnom priručniku ne navodi mogući uzrok skraćivanja i ne definira se gdje se ono pojavljuje.

Nakon toga proučit će se pojavljivanje imena proizvođača kao nesklonjive apozicije. Taj je odmak osobito prisutan u razgovornome i publicističkome stilu, a u hrvatski je jezik ušao pod utjecajem engleskoga jezika. U engleskom se jeziku takva sintaktička struktura pojavljuje kao sukladna normi, dok je u hrvatskome sintaktička posuđenica koju norma još ne prihvaća. Barić i suradnici (1999) navode kako se apozicija s imenicom mora slagati u padežu, a ako je nesklonjiva, to znači da se s imenicom slaže samo u nominativu, što je normativno nedopustivo. Također navode: „Unatoč nastojanjima i zahtjevima normativista da im se zamijeni redosljed članova ili pak da im se prvi član zamijeni posvojnim pridjevom juha Podravka/ Podravkina juha, bomboni Kraš/ Kraševi bomboni itd. Te su konstrukcije vrlo česte u nazivima poduzeće, proizvoda itd., pa bismo ih zbog njihove ustaljenosti mogli dopustiti“ (Barić i dr. 1999: 277). Ipak, sklonjive apozicije zadržavaju kao preporuku, no vidljivo je da su svjesni jezične stvarnosti i ne pokušavaju je skriti. Barić i suradnici (2005: 569) navode da je pretkaziv apoziciji samo padež. To ponovno podrazumijeva slaganje apozicije s imenicom u padežu, no o spomenutom se odmaku ništa ne govori. Silić i Pranjković (2007) spominju neslaganje apozicije s imenicom u padežu, no to nije ono što se ovdje proučava. Radi se o slučajevima kada je glavna imenica naziv te zato uvijek stoji u nominativu, primjerice *dvorana Vatroslav Lisinski*. U tom se slučaju sklanja apozicija, dok imenica ostaje u nominativu, a spomenuti je odmak upravo obrnut slučaj. Ham (2017) se također osvrće na prethodno rečeno, no ne i na ciljani odmak od norme. Težak i Babić (2009) ističu samo kako se apozicija s imenicom mora slagati u padežu i ne navode nikakve iznimke, a Raguž (1997) apoziciju spominje samo kao podvrstu atributa, kao atribut u čijem položaju mogu stajati i imenice. S druge strane, Hudeček

i Mihaljević (2019: 183) donose upravo ono što se želi razraditi u ovome paragrafu: „Pod utjecajem engleskoga jezika udomaćili su se izrazi koji čine nesklonjiva imenica (ime) koja stoji uz drugu imenicu, npr. *Star Wars obožavatelji, strip crtač*. U hrvatskome standardnom jeziku pravilno je obožavatelji *Star Warsa, crtač stripova*“. U svome se normativnom priručniku imaju potrebu osvrnuti na jezičnu elastičnost, no istovremeno ostati pri normi.

Posljednji odmak na sintaktičkoj razini koji će se proučiti u ovome radu opisuju Hudeček i Mihaljević (2009), a u istom smjeru idu Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006), te Hudeček i Mihaljević (2019), no ne dotiču se konkretno problema koji se ovdje želi obraditi. Riječ je o ulasku engleskih rekcijских modela u hrvatski jezik. S obzirom na to da je rečeno kako taj odmak opisuju Hudeček i Mihaljević (2009), može se zaključiti da je on učestalo prisutan u publicističkome funkcionalnom stilu, no na njega se može naići i u razgovornom stilu, vrlo vjerojatno zbog utjecaja publicističkoga. Tako primjerice glagol *kontaktirati* ne dolazi s akuzativom, već instrumentalom zato što sadržaj toga glagola podrazumijeva uključene dvije strane. Isto tako, nepravilno je glagol *komunicirati* koristiti s akuzativom. Taj glagol treba doći s lokativom ili instrumentalom. Govornici hrvatskoga jezika osim izraza riječi, koji je doduše prošao prilagodbe, iz engleskoga preuzimaju i djelić njihove jezične svijesti koja ne podliježe istim pravilima kao jezična svijest Hrvata. Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006) dotiču se problema nepravilnih rekcija glagola, ali ne onih stranoga podrijetla, a ista je situacija i kod Hudeček i Mihaljević (2019). Barić i suradnici (2005) rekcija ne spominju, osim što donose objekte u pojedinim padežima, ali ne spominju se ni sporni glagoli, kao ni sporni odmak. Silić i Pranjković (2007) posvećuju potpoglavlje rekciji, no ne navode nikakve iznimke i odmake od pravila. Ham (2017), Težak i Babić (2009) i Raguž (1997) rekciji ne posvećuju pozornost, a ovaj se problem, iako zaista čest, ne spominju ni Barić i suradnici (1999).

4.4. Tvorbena razina

Na tvorbenoj će se razini govoriti o pojavama više nego o odmacima zato što su odabrani problemi djelomično prihvaćeni u standardnojezičnoj normi.

Prva pojava odabrana za proučavanje u ovome radu na tvorbenoj razini odličan je pokazatelj kako se norma uistinu s vremenom može rastegnuti i primiti jezične obrasce koji potječu iz drugih jezika. Riječ je o polusloženicama koje u hrvatskom jeziku postoje već stoljećima, a u njega su došle iz turskog i njemačkog jezika, primjerice *biser-djevojka* ili *krumpir-salata*

(Morić-Mohorovičić, Vlastelić 2016: 479). Iako se dio posvećen polusloženicama uglavnom ne nalazi u dosad korištenim normativnim priručnicima, kod Hudeček i Mihaljević (2019) tvorba polusloženica ravnopravno je navedena uz ostale tvorbene načine u hrvatskome jeziku te to dokazuje koliko je taj tvorbeni način u hrvatskom jeziku uvriježen. Neutralni su po pitanju priznatosti polusloženica i Barić i suradnici (1999), a polusloženice ne spominju ni Težak i Babić (2009), Ham (2017), Raguž (1997) pa čak ni Babić (2002). Ipak, Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006: 171) spominju polusloženice, no prema njima nemaju neutralan stav. Navode kako se posebno u posljednje vrijeme u jeziku može primijetiti sve više polusloženica koje u njega ulaze pod utjecajem engleskoga jezika. Ističu kako je takav tvorbeni način stran hrvatskomu jeziku i da se on, kad god je to moguće, treba zamijeniti skupinama *pridjev + imenica*, *imenica + imenica u genitivu* ili *imenica + prijedložna sveza* (2006: 171). Dakle, iako većina autora normativnih priručnika polusloženice vidi kao riječi duboko ukorijenjene u hrvatski jezik ili se na njih ne obaziru, još uvijek postoje autori koji smatraju da se takav tvorbeni način ipak treba izbjegavati.

Sljedeća je pojava dvostrukosti u tvorbi mocijskih parnjaka. Pogotovo se u razgovornom funkcionalnom stilu dvostruki oblici znaju koristiti ravnopravno jer korištenje jednog ili drugog oblika ne zaprječuje put uspješnoj komunikaciji. Tako se u razgovoru zna čuti primjerice i *pedagoginja* i *pedagogica*. Barić i suradnici (2005) navode kako se sufiks *-ica* počinje koristiti i u riječima poput mocijskog parnjaka *pedagoga* ili *meteorologa*, dok je kod Silića i Pranjkovića (2007) po analogiji moguće zaključiti da bi se priklonili obliku s *-inja* jer za mocijskog parnjaka *psihologa* navode *psihologinja*. Barić i suradnici (1999) ističu kako osnove na *-log* imaju usporedne ravnopravne likove na *-ica*. Babić (2002) navodi oblik *pedagogica*, ali bilježi da je *pedagoginja* sustavnije. S druge strane, Babić i Težak (2009) ne navode dvojnu mogućnost, već primjerice mocijski parnjak riječi *pedagog* bilježe samo kod nastavka *-inja*. Hudeček i Mihaljević (2019) također se priklanjaju obliku na *-inja*, s tim da oblik na *-ica* ocjenjuju kao oblike razgovornog stila, dakle kao nešto nepoželjno u standardnome jeziku. Za kraj, vrijedi spomenuti kako je ovaj problem najviše proširen kod Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006:173), koje za mocijske parnjake imenica na *-log* daju čak tri moguća nastavka – *-ica*, *-inja*, *-škinja*. Ipak, nadodaju kako neki oblici mogu imati normativnu prednost, primjerice *arehologinja* i *psihologinja*, dok *areheologica* i *psihologica* pripadaju razgovornom stilu, a *psihološkinja* ne pripada standardnome jeziku (2006: 173). Dakle, može se primijetiti kako su oko ove pojave normativni priručnici zapravo poprilično neusuglašeni.

Posljednja pojava koja će se u ovome radu proučiti na tvorbenoj razini također je pojava dvostrukosti česta u razgovornome funkcionalnom stilu, ali pri tvorbi mjesnih imenica. U ovom se slučaju u razgovoru tako mogu čuti dvostrukosti poput *pekara* i *pekarnica*. Međutim, te dvostrukosti koriste se ravnopravno u razgovornome funkcionalnom stilu kao istoznačnice te se gubi značenjska razlika. Prva riječ označava mjesto gdje se proizvode pekarski proizvodi, dok druga riječ označuje mjesto gdje se oni prodaju. Gubitak je te značenjske razlike u razgovoru moguć zato što ljudi općenito manje imaju potrebu koristiti specifičnu riječ za mjesto gdje se prave pekarski proizvodi, s obzirom na to da je većini najbitnije mjesto na kojemu se oni prodaju. Barić i suradnici (2005: 319) takve imenice sa sufiksima *-ana*, *-ara*, *-nica* navode pod mjesne imenice i to one koje znače mjesto gdje se što radi ili mjesto gdje se vrši radnja, pri čemu to može biti otvoren i zatvoren prostor. Ipak, autori ne razgraničuju značenja unutar skupine mislenih imenica. Silić i Pranjković (2007) ističu kako između imenica tvorenih nastavcima *-ārn(a)*, *-ārnica(a)* i *-ārnica(Ø)* postoji značenjska razlika. Navode kako je primjerice *draguljarna* mjesto gdje se izrađuju i prodaju dragulji, *draguljarnica* mjesto gdje se prodaju, a *ovčarnik* mjesto gdje borave ovce (2007: 168). Barić i suradnici (1999: 92) također upozoravaju da imenice tvorene sufiksima *-ara*, *-ana*, *-(ar)na*, *-(ar)nica* nisu u konkurentnome odnosu jer ne znače isto. Na isto upozoravaju i Frančić, Hudeček i Mihaljević (2006), Hudeček i Mihaljević (2019) te Težak i Babić (2009). Probleme razgraničenja značenja imenica tvorenih spomenutim sufiksima nije zaboravio zabilježiti ni Babić (2002). Dakle, autori normativnih priručnika inzistiraju na održavanju razlikovanja značenja mjesnih imenica iako je jezična stvarnost drukčija i jezik u praksi često nema potrebu toliko nijansirati značenje pa se razlika gubi.

5. Zaključak

Zaključno se o načelu elastične stabilnosti i suvremenoj hrvatskoj jezičnoj normi može reći kako bez ta dva pojma hrvatski jezik svakako ne bi mogao postojati, razvijati se i opstati. Norma je tu kako bi jezik usustavila na bilo kojoj jezičnoj razini, na razini organskih idioma i na razini neorganskog idioma, odnosno standardnog jezika. Standardnojezična pak norma predstavlja jezik kao instituciju u heterogenoj jezičnoj okolini. Međutim, stabilnost jezika koju pruža norma nije sve što jeziku treba da preživi. Jeziku također treba i elastičnost, odnosno mogućnost da raste i razvija se sukladno potrebama suvremenog govornika. Jezik može iz stranih jezika ili dijalekata uvesti nešto novo ako za tim postoji komunikacijska ili izražajna potreba, no također jezik može iz svog sustava u praksi izbaciti nešto što je za komunikacijske svrhe, koje su najbitnija jezična funkcija, nepotrebno. Djelujući tako unošenjem novih oblika u jezični sustav ili izbacivanjem po načelu jezične ekonomije elastičnost jezične prakse svakako dolazi i do normativista. Oni su tu da procijene mogu li se nove jezične potrebe ozakoniti i normom, može li ih se možda priznati u sklopu određenoga funkcionalnog stila ili su pak potpuno neprikladne promatranom jeziku. Norma se svakako ne smije previše rastezati, no u jeziku ne smije ni zavladata stanje tzv. jezičnog nasilja, u kojemu se jezična elastičnost guši zbog prestrogih normativističkih odrednica. U ovom je radu dokazano da se načelo elastične stabilnosti može primijeniti na skoro sve jezične razine, baš kako je i Jonke spomenuo u svom članku *O slobodi i postojanosti književnog jezika*. U ovome su radu obrađene fonološka, odnosno naglasna razina, morfološka, sintaktička i tvorbena razina. Na primjerima triju odmaka od norme na svakoj dokazano je da se na svakoj razini mogu pojavljivati oblici koji su proizvod elastične stabilnosti u jeziku. Također, pokazano je kako hrvatski normativisti nerijetko u obzir uzimaju jezičnu elastičnost i da, svjesni jezične prakse i stvarnosti, u svojim priručnicima upozoravaju na česte odmake spominjući ih kao dijelove određenog funkcionalnoga stila i ne protjerujući ih striktno iz jezika. Takav je stav normativista pozitivan jer za jezik, kao složen organizam, treba imati tolerancije i prihvatiti njegovu elastičnost koja je odraz njegove vitalnosti.

6. Literatura

1. Babić, Stjepan 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. HAZU. Globus, nakladni zavod, Zagreb.
2. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. HAZU. Globus, nakladni zavod, Zagreb.
3. Babić, Stjepan; Težak, Stjepko 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
4. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija 2005. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga, Zagreb.
5. Eugenija Barić, Lana Hudeček, Nebojša Koharović, Mijo Lončarić, Marko Lukenda, Mile Mamić, Milica Mihaljević, Ljiljana Šarić, Vanja Švačko, Luka Vukojević, Vesna Zečević, Mateo Žagar 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*, Pergamena, Školske novine, Zagreb.
6. Frančić, Anđela; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2006. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
7. Ham, Sanda 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
8. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2019. *Hrvatska školska gramatika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
9. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2009. *Jezik medija*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
10. Jonke, Ljudevit 1952. *O slobodi i postojanosti književnog jezika*. Jezik, 1/3, 65–69. <https://hrcak.srce.hr/50199> Citirano 17.08.2023.
11. Jonke, Ljudevit. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. kolovoza 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29308>
12. Martinović, Blaženka 2014. *Na putu do naglasne norme*. Hrvatska sveučilišna naklada, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Zagreb.
13. Morić Mohorovičić, Borana; Vlastelić, Anastazija 2012. *O pojavama u hrvatskoj sintaksi na prijelomu tisućljeća // Zbornik radova Petoga hrvatskoga slavističkog kongresa, Knjiga I. i II. / Turk, Marija; Srdoč-Konestra, Ines (ur.)*. Rijeka : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
14. Pranjković, Ivo; Silić, Josip 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga, Zagreb.
15. Raguz, Dragutin 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Medicinska naklada, Zagreb.

16. Runjić-Stoilova, Anita i Ivana Bartulović 2009. „Odstupanja od standardnog naglasnog sustava u govoru profesionalnih govornika na HTV-u.“ *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 2–3, 153–168. <https://hrcak.srce.hr/136168> Pristupljeno 3. rujna 2023.
17. Škarić, Ivo 2006. *Hrvatski govori*. Školska knjiga, Zagreb.